

СТРУКТУРА І ДИНАМІКА ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

УДК 159.9

ІВАНЦОВА Н.Б.

доктор психологічних наук, професор
кафедри теоретичної та прикладної
психології Миколаївського національного
університету імені В.О.Сухомлинського,
м. Миколаїв

У статті представлено результати дослідження спрямованості особистості студентів у професійній сфері. Основним компонентом спрямованості особистості визначено її цінності. Наведено опис структури і динаміки цінностей студентів.

Ключові слова: професійна спрямованість, цінності особистості, потреби, мотиви, ціннісно-сміслова організація суб'єкта, цінності цілі (термінальні), цінності засоби (інструментальні), ціннісна свідомість.

СТРУКТУРА И ДИНАМИКА ЦЕННОСТЕЙ СТУДЕНТОВ

В статье представлены результаты исследования направленности личности студентов в профессиональной сфере. Основным компонентом направленности личности определены ее ценности. Приведено описание структуры и динамики ценностей студентов.

Ключевые слова: Ключевые слова: профессиональная направленность, ценности личности, потребности, мотивы, ценностно-смысловая организация субъекта, ценности цели (терминальные), ценности средства (инструментальные), ценностное сознание.

Вирішення задач формування професійної спрямованості майбутніх психологів у процесі навчання у вищому навчальному закладі суттєво відрізняється від потреб сучасного етапу розвитку вищої психолого-педагогічної освіти. Слідом за Л. С. Виготським ми відзначаємо провідну роль навчання у розвитку особистості взагалі й у розвитку її спрямованості зокрема [3]. У педагогіці вищої школи акцентується увага на тій формі взаємодії між викладачем і студентом, у якій найбільш виразно реалізується новий тип соціальних відносин – суб'єкт-суб'єктний, що висуває на перший план проблему творчої активності особистості, у даному випадку у професійній сфері. Не менш відомим фактом є і те, що ефективність і змістовність застосування такої взаємодії у структурі педагогічного процесу багато у чому визначаються особливостями її організації. Очевидно, що відносно предмету цього дослідження процес формування професійної спрямованості майбутніх психологів також безпосередньо пов'язаний зі специфікою організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі.

Спрямованість особистості у професійній сфері реалізується великою мірою за допомогою цінностей особистості. У ході професійного розвитку студентів реалізуються два діалектично пов'язаних процеси: індивідуалізація і соціокультурна

ідентифікація особистості. Сутність останньої полягає у тому, що людина, сприймаючи соціокультурний досвід, у якому сконцентровані ціннісні уявлення певного суспільства чи групи, наділяє свої дії та вчинки опосередкованим соціальним змістом. У свою чергу, наявні у культурі цінності і ціннісні уявлення наповнюються індивідуальним особистісним змістом, пов'язаним з конкретним практичним життєвим досвідом людини, завдяки чому і здійснюється її ціннісне самовизначення. Створення певної суб'єктивно значущої ціннісної картини світу є умовою самодійснення особистості як розвиненої індивідуальності.

Цінності виступають стрижнем мотиваційної сфери особистості. На думку Б. Г. Ананьєва, цінності, ціннісні орієнтації є різновидом “психологічних ефектів соціалізації” [1].

М. С. Каган характеризує цінності як об'єктивно-суб'єктивні відносини між предметами навколишнього світу та людськими потребами, які формуються у ході суспільно-історичної практики [7].

Потреби, цінності, мотиви – це самостійні поняття. Зокрема мотиви, виступаючи як безпосередні спонукання до діяльності, можуть бути досить динамічними, нестійкими, відрізнятися різним ступенем значущості для людини.

У роботах послідовників О. М. Леонт'єва конкретизується типологічний підхід до ціннісно-сислової організації суб'єкта (Д. О. Леонт'єв). При побудові типології цінностей урахується і роль спрямованості особистості (Л. І. Божович, Б. І. Додонов, Д. І. Фельдштейн).

Ціннісно-сислова сфера може виступати як результативна сторона професійного самовизначення, що задає світоглядні установки і поведінкові стратегії (М. Р. Гінзбург, В. Ф. Сафін). Ціннісно-сислова сфера особистості у професійному самовизначенні забезпечує регуляцію життєдіяльності суб'єкта у всіх її аспектах. Ця регуляція полягає в узгодженні сутнісних сил, структурних елементів цілісного самовизначення з вимогами окремих сфер життя через ініціативу і творчу активність суб'єкта на тлі переживання сенсу життя та власної діяльності.

Як показали дослідження І. С. Кона, В. А. Ядова, цінності виступають характеристикою самосвідомості особистості, значенневих орієнтирів її діяльності, у тому числі і на рівні мотиваційно-потребової сфери. У дослідженнях Н. А. Корнієнко [9], В. І. Куніциної [10] встановлена залежність структури і динаміки цінностей від вікових та індивідуально-психологічних характеристик особистості, особливостей сферийї міжособистісної взаємодії.

Б. І. Додонов вважає, що цінності дають істотний імпульс для

пізнавальних, емоційних і вольових процесів, що відіграють важливу роль у життєдіяльності людини [6].

Таким чином, цінності є способом і результатом взаємодії між суб'єктом й об'єктивним соціальним середовищем. Зміст цінностей визначається об'єктивними властивостями предметів і явищ дійсності та їхньою здатністю задовольняти потреби суб'єкта. Формування цінностей, ціннісних відносин виступає істотним чинником становлення самосвідомості суб'єкта, а отже, регулятором самосвідомості суб'єкта, регулятором його поведінки і діяльності.

Зрушення у ціннісній свідомості людей відзначаються в усьому світі, що підтверджують численні дослідження. Теоретичну альтернативу традиційному призначенню людської особистості у контексті сучасного ціннісного підходу сформулював ще Е. Фромм: "Мета людини – бути значущою, а не володіти значним" [15, с. 44]. У зв'язку з цим американський соціолог Д. Jankelovich підкреслив, що всезростаюча цінність самореалізації особистості свідчить про пошук "нової філософії життя" [17, с. 21]. Таким чином, здійснюються спроби утвердження переваги гуманістичних цінностей над іншими цінностями і цілями суспільного розвитку.

Характерною рисою цінностей є їхній зв'язок із системою культури і соціальною структурою суспільства. У рамках соціуму цінності утворюють складну ієрархію і взаємодіють між собою. Така взаємодія характеризується:

- зворотнім характером взаємодії цінностей різних рівнів;
- інтегративним характером ціннісних взаємозв'язків (наприклад, воля як загальнолюдська цінність містить у собі економічну волю, політичну волю, волю творчості тощо);
- позитивним чи негативним підкріпленням, а також гармонійним, нейтральним або конфліктним взаємовідношенням цінностей.

Соціальне буття цінностей являє собою складний процес їхнього засвоєння і відтворення. Засвоюючи наявні цінності, люди їх також відтворюють, тобто дублюють і збільшують відповідні традиції, норми, закони, оцінки, ідеали. Останні стають домінуючими цінностями малих і більших соціальних груп, усього людства.

На цьому рівні цінності можна класифікувати за ступенем їхньої суспільної значущості (поширеності у якості домінуючих), виділяючи групи національно-громадянських, духовно-моральних, екзистенціальних, матеріальних, професійних і т.п. цінностей.

Щодо конкретного індивіду можна говорити про унікальну, властиву тільки для нього систему цінностей з певною ієрархічною структурою, у якій знаходять своє відображення вищезгадані групи.

У дійсності ціннісні значення мають практично всі предмети і явища навколишнього світу, а також ідеали, принципи, норми, особистісні якості індивіда. Фактично світ цінностей не знає меж, до нього може бути віднесене все те, що має значущість для суб'єкта чи певної соціальної спільності, що слугує задоволенню їхніх потреб.

Стає очевидним, що у рамках окремого дослідження аналіз усієї сукупності цінностей – практично нерозв'язане завдання, у той час як вичленовування й аналіз інтегративних цінностей, що відбивають ключові орієнтації особистості, уявляється нам досить продуктивним напрямком.

Наявні у зарубіжній і вітчизняній літературі класифікаційні моделі цінностей свідчать про чітко диференційований підхід до їхнього відбору і характеристики.

Одна з найбільш продуктивних моделей класифікації цінностей була розроблена американським дослідником М. Рокичем [18]. Він запропонував виділити два класи цінностей особистості: цінності цілі (термінальні) і цінності засоби (інструментальні). Термінальні цінності спрямовані на виявлення найбільш кращих для особистості з особистої і суспільної точки зору кінцевих цілей індивідуального існування. Інструментальні цінності повинні відображати найбільш бажаний особистістю як з особистої, так і з суспільної точки зору спосіб дій у складних ситуаціях або засоби досягнення мети.

Виходячи з такого підходу, М. Рокич розробив методикку дослідження цінностей, що включає у себе по 18 соціально схвалюваних цінностей із двох вищезгаданих підсистем [18].

Спираючись на запропоновану М. Рокичем диференціацію, ряд вітчизняних авторів дають власну класифікацію цінностей. В. Н. Куніцина групує цінності на три основних змістовних блоки: 1) цінності, що сприяють загальному розвитку особистості; 2) цінності самоствердження особистості; 3) цінності, що відбивають специфічні властивості конкретної професійної діяльності [10].

Цінність як еталон належної поведінки, вироблений суспільною свідомістю, має три форми репрезентації. По-перше, цінність постає як суспільний ідеал – узагальнене уявлення про досконалість у різних сферах суспільного життя; по-друге, цінність має предметне втілення у вигляді витворів матеріальної і духовної культури або людських учинків, що віддзеркалюють певні ціннісні ідеали (етичні, естетичні, політичні, правові та

ін.); по-третє, мотиваційні структури особистості, і насамперед особистісні цінності, що виступають як внутрішні носії соціальної регуляції, закорінені у структурі особистості.

Культурно-історичний підхід до вивчення ціннісно-сислової сфери особистості бере до уваги аспект її породження структурами й інституціями суспільної свідомості. Основний шлях прилучення дитини до суспільних духовних цінностей – це засвоєння представлених у соціальному макросередовищі ціннісних ідеалів через посередництво референтної для індивіда малої групи і підключення його до спільної діяльності з загальним для її учасників ціннісно-мотиваційним ядром.

Постулювання вторинності особистісних цінностей відносно соціальних веде до визнання похідного характеру духовного суб'єкта від предметно-культурних умов існування людини. Звідси випливає також пониження потребової мотивації перед ціннісною, відмова першій у її самодостатньому, самоцінному змісті.

Ряд авторів (Б. І. Додонов, З. С. Карпенко, В. Г. Немировський та ін.) на основі аксіологічного підходу здійснили спробу структурувати типологізацію особистості.

Спроба проаналізувати ієрархію цінностей студентів, розглядаючи їх як один з найважливіших компонентів структури спрямованості особистості, здійснена у нашому дослідженні. Передбачалося, що отримані дані істотно поповнять уявлення про характер проявів змістовних характеристик професійної спрямованості студентів-психологів.

Для проведення дослідження ми використали модифікований варіант методики М. Рокича, що дозволяє провести обчислення досліджуваного ціннісного поля студентів з позиції наявності у ньому рівних за кількістю двох основних груп цінностей: термінальних та інструментальних.

Відповідно до розв'язуваних завдань, у досліджувану сукупність увійшли 16 цінностей (8 термінальних і 8 інструментальних), що відображають громадянські, професійні та індивідуально-особистісні орієнтації студентів. Учасникам дослідження пропонувалося проранжувати відповідно до ступеня особистісної значущості два представлених набори цінностей: термінальні й інструментальні.

Узагальнення й інтерпретація отриманих результатів проводилися на двох основних рівнях:

1. Аналіз динаміки рангової структури цінностей усіх опитаних студентів у кількості 438 осіб (табл. 1–2).

2. Порівняльний аналіз динаміки рангової структури цінностей студентів I–IV курсів навчання факультету психології

та економічного факультету (табл. 3).

З метою забезпечення вірогідності отриманих результатів і зроблених на їхній основі висновків ми зверталися до результатів аналогічних досліджень учених-психологів.

Т а б л и ц я 1

Динаміка рангової структури термінальних цінностей студентів залежно від курсу навчання

Цінності	Курс навчання			
	I	II	III	IV
Дружба	1	1	1	1
Здоров'я	2	2	2	3
Матеріальне благополуччя	3	3	3	2
Сім'я	5-6	4	4	4
Кар'єра	4	5	5	5
Стабільне життя	5-6	6	6	6
Розваги	7	7	7	7
Праця	8	8	8	8

Звернемося до аналізу результатів дослідження.

У табл. 1 представлена рангова структура термінальних цінностей досліджуваних. Як видно з отриманих даних, на передній план висуваються індивідуально-особистісні цінності досліджуваних. Найбільш значущою термінальною цінністю для основної частини опитаних виступає дружба (ранг 1). При цьому для дівчат ця цінність більш пріоритетна (79,9%), ніж для юнаків (72,7%), оскільки вони пов'язують з дружною і любов'ю, створення міцної родини, своє стійке становище у майбутньому.

Виявлене значення пріоритетної цінності дружби цілком збігається з результатами ряду інших досліджень, проведених серед студентської молоді. Дослідження ціннісних орієнтацій студентів показало, що цінність "наявність гарних і вірних друзів" є пріоритетом для 70% опитаних. Вивчення ціннісних орієнтацій студентів у сфері дозвілля показало, що найбільш високий відсоток припадає на опитаних (91,2%), для яких пріоритетною формою проведення вільного часу є спілкування з друзями.

Пріоритет дружби, наявності гарних, надійних друзів у системі цінностей студентів – це відбиття не тільки вікових особливостей особистості, але і традиційно властивої для нашого менталітету орієнтації на співробітництво, взаємодію і співпереживання з особистісно значущим соціальним оточенням. Так, для сучасного молодого покоління традиційна слов'янська общинність "не

втрачена, хоча і скорегована відповідно до нинішніх часів”, і “колективізм нашої молоді помірний, а індивідуалізм – не агресивний і не відгороджений”.

Наступні позиції представляють такі цінності, як здоров’я (ранг 2), матеріальне благополуччя (ранг 3), родина, що переходить із 5–6-рангової позиції у першокурсників на стійкий 4-й ранг у студентів II–IV курсів.

Відображенням професійної спрямованості досліджуваних може бути така цінність, як кар’єра (I курс – ранг 4; II–IV курс – ранг 5), що характеризує усвідомлення ними соціального призначення вищої освіти, розуміння пов’язаних з ним життєвих перспектив.

5–6 позицію у ранговій ієрархії термінальних цінностей досліджуваних займає стабільне і спокійне життя (I курс – ранг 5–6; II–IV курс – ранг 6). Установка на спокійне життя – ознака політичної індиферентності у соціальних орієнтаціях студента, підтвердження висновку ряду дослідників про те, що ціннісна свідомість сучасної молоді відрізняється тенденцією деполітизації, орієнтації на соціально-економічне утвердження цінності міцного благополучного побуту, спокійного розміреного життя. Водночас 6 рангова позиція аналізованої цінності означає, що спокійне життя не розглядається досліджуваними як пріоритетна мета індивідуального буття.

У дослідженні виявлено, що такий різновид термінальних цінностей досліджуваних, як “розваги” займає 7, передостанню, рангову позицію. Не зважаючи на проникнення у сучасне молодіжне середовище споживацької ідеології з властивою для неї націленістю на одержання задовольень, для студентів не характерні сильно виражені гедоністичні нахили.

Завершує рангову ієрархію термінальних цінностей праця (ранг 8). Низький ранг праці у системі ціннісних пріоритетів досліджуваних підтверджує той факт, що студенти прямо не ототожнюють категорію “праця” зі своєю навчальною діяльністю і не розглядають як особистісно розвивальну цінність. Тенденція низької оцінки праці як цінності простежується повсюдно, незалежно від місця довузівського проживання досліджуваних, форми і курсу навчання, успішності.

Відповідно до запропонованого М. Рокичем розуміння, призначення інструментальних цінностей полягає у відображенні найбільш схвалюваних соціумом способів або засобів досягнення цілей-цінностей. На основі результатів дослідження нами отримана картина рангового розподілу інструментальних цінностей досліджуваних (табл. 2).

Пріоритетну позицію у структурі цих цінностей займає

свобода особистості (ранг 1). На наш погляд, це досить важливий показник самоідентифікації особистості, усвідомлення нею почуття власної гідності, потреби у самореалізації (А. Г. Асмолов, А. В. Петровський).

Т а б л и ц я 2

Динаміка рангової структури інструментальних цінностей студентів залежно від курсу навчання

Цінності	Курс навчання			
	I	II	III	IV
Свобода особистості	1	1	1	1
Чесність, справедливість у відносинах	2	2	2	2
Вигідні знайомства	3	3	4	3
Широкий кругозір	4	4	3	4
Освіченість, професіоналізм	5	5	6	7
Моральне самовдосконалення	6	6	5	6
Професійне самовдосконалення	1	7	6	5
Громадянськість, патріотизм	8	8	8	8

Сучасна молодь починає все більше усвідомлювати, що досягнення будь-якої соціально значущої мети повинно ґрунтуватися на наданні особистості достатньої волі у прийнятті рішень, виробленні індивідуальної програми її діяльності.

Логічним продовженням вищеназваної цінності виступає наступна за значенням інструментальна цінність – чесність, справедливість у відносинах (ранг 2). Цілком обґрунтованим є розуміння студентами того факту, що особистісна воля, повага прав і достоїнств людини можливі за наявності чесних і справедливих відносин між людьми у всіх сферах їхнього суспільного й особистого життя. На думку студентів, це повинно стати однією з найважливіших ціннісних основ життя суспільства.

Досить контрастно, на перший погляд, виглядає цінність “вигідні знайомства”, що займає третю рангову позицію у шкалі інструментальних цінностей досліджуваних. Однак, це тільки уявне протиріччя. На наш погляд, у встановленому явищі у черговий раз знаходить своє відбиття сформована традиція: орієнтуватися на вигідні знайомства і корисні зв’язки при вирішенні виникаючих проблем чи для досягнення поставлених

цілей. Досвід показує, що, не зважаючи на руйнування за останнє десятиліття багатьох підвалин нашого життя, опора на знайомства і зв'язки нітрохи не втратила свою значущість, що не могло не знайти відбиття у ціннісній свідомості студентської молоді.

Роздвоєність свідомості, коли воля, достоїнство і чесність у відносинах сполучаються з орієнтацією на вигідні зв'язки, є свідченням суперечливості світоглядної позиції молоді. Іде активний пошук людиною самої себе, своєї системи цінностей і пріоритетів у навколишньому світі. Актуальним є завдання формування чітко вираженої ідеології держави, яка б забезпечувала функцію орієнтира, який спрямовує у становленні світогляду молодого покоління.

Широкий кругозір, освіченість, професіоналізм і наступне професійне вдосконалення займають, відповідно, 5 і 7 рангові позиції в ієрархії цінностей студентів.

У системі ціннісних орієнтацій громадянська спрямованість досліджуваних виражається за допомогою громадянськості і патріотизму. Відповідно до результатів дослідження, ці цінності у ряді запропонованих для оцінки зайняли останню рангову позицію (ранг 8).

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про домінування у структурі цілей-цінностей індивідуально-особистісних цінностей (дружба, здоров'я, матеріальне благополуччя, родина). Кар'єра як мета професійної самореалізації займає наступну позицію. У свою чергу, розгляд цінностей-засобів, що забезпечують досягнення поставлених цілей, показує, що тут на передній план висуваються цінності, що характеризують позицію особистості у суспільстві й суб'єктивно значущому соціумі (свобода особистості, чесність, справедливість, вигідні знайомства). Далі йдуть засоби-цінності професійного плану (широкий кругозір, освіченість, професіоналізм, професійне самовдосконалення).

На завершальній позиції перебувають цінності-засоби громадянської спрямованості (громадянськість, патріотизм). Оцінка тісноти зв'язку між аналізованими цінностями і потребами досліджуваних, здійснена з використанням кластерного аналізу, дозволила встановити наявність найбільш високого рівня зв'язку між їхніми індивідуально-особистісними цінностями і потребами.

У структурі потреб, що відбивають професійну спрямованість особистості, за рівнем зв'язку з цінностями стійко домінує потреба у самореалізації як особистості. Мінімальний рівень зв'язку встановлений між цінностями і потребами, що відбивають громадянську спрямованість особистості студентів.

Звертає на себе особливу увагу факт зростаючої соціальної активності студентів, актуалізація їхньої громадянської позиції. Встановлено, що "стійкий інтерес до суспільно-політичного життя країни проявляє приблизно кожен другий столичний студент". 60% з опитаних студентів вважають таку форму політичної активності однією зі своїх ключових громадянських обов'язків.

Зростання значущості для студентів таких цінностей, як громадянськість і патріотизм, пояснюється, на наш погляд, характерними для останніх років стабілізацією і прогресом соціально-економічної і політичної життєдіяльності нашого суспільства. Також важлива роль належить системній організації виховної роботи зі студентами, що здійснюється у вищих навчальних закладах нашої країни.

Розробка психологічних основ організації виховної роботи у вишу, що забезпечує актуалізацію у студентів громадянської та професійної спрямованості особистості, склала сутність прикладної реалізації нами ключових ідей і висновків нашого дослідження.

Для уточнення спільності і розходжень у значенні цінностей для студентів з різним профілем професійної підготовки проаналізована динаміка цих розходжень між досліджуваними класичного університету та технічного університету.

За допомогою критерію Ван дер Вардена проведено порівняльний аналіз вірогідності значущості розходжень ціннісних пріоритетів студентів I-IV курсів указаних ВНЗ ($p \leq 0,05$). Отримані результати представлені у табл. 3.

Т а б л и ц я 3

Динаміка розходжень у значущості цінностей для студентів факультету психології та економічного факультету залежно від курсу навчання (за критерієм Ван дер Вардена)

Цінності	Курс навчання			
	I	II	III	IV
Термінальні				
Дружба	0,2213	0,0339	0,0124	0,0138
Здоров'я	0,4070	0,4929	0,0061	0,0630
Матеріальне благополуччя	0,0365	0,1531	0,0048	0,2978
Сім'я	0,2115	0,1251	0,3782	0,3519

Кар'єра	0,4619	0,0505	0,1822	0,1074
Стабільне життя	0,4625	0,1607	0,2703	0,0677
Розваги	0,3380	0,0668	0,4337	0,2815
Праця	0,1623	0,1739	0,1522	0,2977
Інструментальні				
Свобода особистості	0,4494	0,3257	0,3482	0,4718
Чесність, справедливість у відносинах	0,4752	0,3385	0,2868	0,1615
Вигідні знайомства	0,4243	0,4656	0,3560	0,2157
Широкий кругозір	0,0242	0,1674	0,1362	0,4308
Освіченість, професіоналізм	0,0110	0,0779	0,4351	0,1403
Духовність, моральне самовдосконалення	0,1220	0,0404	0,0300	0,0016
Професійне самовдосконалення	0,0843	0,0246	0,0402	0,0299
Громадянськість, патріотизм	0,0399	0,0239	0,0354	0,4048

Як свідчать дані табл. 3, у низці аналізованих цінностей істотних розходжень у ступені їхньої пріоритетної особистісної значущості для досліджуваних не виявлено.

Разом з тим встановлені статистично значущі розходження за категоріями цінностей: термінальні – дружба, матеріальне благополуччя, здоров'я; інструментальні – громадянськість, патріотизм, духовність, моральне самовдосконалення, освіченість, професіоналізм, професійне самовдосконалення, широкий кругозір.

Якщо говорити про зіставлення вірогідності розходжень у ціннісних пріоритетах студентів класичного і технічного університетів, то тільки матеріальне благополуччя як цінність виступає у якості найбільш значущої для студентів технічного університету. При цьому простежується нерівномірність динаміки вірогідності розходжень: на I і III курсах виявлена наявність значущої переваги у пріоритеті цінності “матеріальне благополуччя” для студентів технічного університету порівняно з класичним (I курс – 0,0365, III курс – 0,0048). На II і IV курсах істотних розходжень не виявлено.

У всіх інших випадках зафіксоване домінування ряду цінностей у студентів класичного університету. Так, стійко

фіксується пріоритет громадянськості і патріотизму у студентів факультету психології порівняно з економічним протягом I–III курсів навчання (I курс – 0,0399, II курс – 0,0239, III курс – 0,0354). Тільки на IV курсі статистично значущі розходження за цим показником між студентами вищезгаданих ВНЗ відсутні.

З іншого боку, починаючи з другого по четвертий курс навчання послідовно наростає значущість для студентів-психологів таких найважливіших інструментальних цінностей, як духовність, моральне самовдосконалення (II курс – 0,0404, III курс – 0,0300, IV курс – 0,0016).

У колі інструментальних цінностей також чітко простежується більш висока, порівняно з економістами, ціннісна орієнтація майбутніх психологів на освіченість, професіоналізм і на професійне самовдосконалення. Причому, якщо у досліджуваних I курсу факультету психології домінують такі цінності, як освіченість, професіоналізм (0,0110) у сполученні з широким кругозором (0,0242), то, починаючи з II курсу, пріоритети послідовно зміщуються у бік професійного самовдосконалення майбутніх психологів (II курс – 0,0246, III курс – 0,0402, IV курс – 0,0299).

У структурі термінальних цінностей, починаючи з II курсу навчання, спостерігається домінування цінності “дружба” у досліджуваних факультету психології порівняно з досліджуваними економічного факультету (II курс – 0,0339, III курс – 0,0124, IV курс – 0,0138).

Тут знаходить своє відображення специфіка колегіальної за своєю сутністю професійної діяльності психолога, а також досвід спілкування, який здобувають студенти класичного університету під час проходження практики та інших видів взаємодії.

Отримані дані дозволяють зробити такі висновки: поняття “мотиваційна сфера”, з позицій Л.С. Виготського, може розглядатися як складна, багаторівнева і багатомірна регулятивна основа життєдіяльності студентів, що проявляється за допомогою потреб, цінностей, відносин та визначає тип спрямованості їхньої особистості. Персоніфікуючи собою інтегративний внутрішній чинник професійної спрямованості, мотиваційна сфера студентів формується у процесі зовнішнього впливу, що соціалізує.

В ідеалі суспільні орієнтири і цінності повинні збігатися з індивідуальними характеристиками мотиваційної сфери студентів. Однак, фактично такий збіг не відбувається, що підтверджують результати нашого дослідження. Вивчення ієрархії потреб і цінностей досліджуваних, а також результати кластерного аналізу їхньої взаємної залежності свідчать про наявність істотних розбіжностей між прогностичною або

соціально-бажаною та особистісно-реалізованою моделями індивідуально-професійного розвитку студентів, що насамперед проявляється в емпірично встановленому домінуванні у них **професійної спрямованості особистості**.

Для одержання додаткових емпіричних даних ми звернулися до поглибленого дослідження ставлення студентів до обраної спеціальності як психологічної детермінанти, що характеризує професійну спрямованість їхньої особистості. Результати цього дослідження будуть висвітлені у подальших статтях.

Література

1. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания / Б. Г. Ананьев. — М., 1996. — 264 с.
2. Божович Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе / Л.И. Божович // Вопросы психологии. — 1979. — № 4. — С. 23-34.
3. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л. С. Выготский — Т. 4. — М., 1984. — 368 с.
4. Гинзбург М. Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема / М. Р. Гинзбург // Вопросы психологии. — 1988. — № 2. — С. 19-27.
5. Додонов Б. И. Потребности, отношения и направленность личности / Б.И. Додонов // Вопросы психологии. — 1973. — № 5. — С. 25-38.
6. Додонов Б. И. Потребности, отношения и направленность личности / Б.И. Додонов // Вопросы психологии. — 1973. — № 5. — С. 25-38.
7. Каган М. С. Человеческая деятельность. Опыт системного анализа / М. С. Каган. — М., 1974. — 328 с.
8. Кон И. С. Открытие “Я” / И. С. Кон. — М., 1978. — 367 с.
9. Корниенко Я. А. Психологические основы эмоционально-нравственного развития личности / Я. А. Корниенко; под ред. Г.В. Залевского. — Новосибирск : Изд-во НГПУ, 1996. — 379 с.
10. Куницына В. И. Ценностные ориентации студентов в связи с их профессиональной направленностью / В. И. Куницына // Research in Soviet Social Psychology / ed. L. P. Striklancl V. P. R Frusov & Loch wood. — Canada, 1986. — P. 80—89.
11. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: в 2 т. / А.Н. Леонтьев. — Т. 1. — М. : Педагогика, 1983. — 392 с.
12. Леонтьев Д. А. Очерк психологии личности / Д. А. Леонтьев. — М.: Смысл, 1993. — 352 с.
13. Сафин В. Ф. Динамика оценочных эталонов в подростковом и юношеском возрасте / В. Ф. Сафин // Вопросы психологии. — 1982. — № 1. — С. 23-34.
14. Фельдштейн Д. И. Психология развивающейся личности / Д. И. Фельдштейн. — Москва; Воронеж, 1996. — 511 с.
15. Фромм Э. Иметь или быть? / Э. Фромм. — М. : Прогресс, 1986. — 238 с.
16. Ядов В. А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности / В. А. Ядов. — Л., 1979. — 270 с.

17. Jankelovich D. New rules: searching for self-fulfillment in a world turned upside down / D. Jankelovich. — N. Y. : Random House, 1981. — 170 p.
18. Rokeach M. The nature of attitudes / M. Rokeach // International Encyclopedia of Social Science. — 1968. — Vol. 1. — 459 p.

The article presents the results of research orientation of the individual students in the professional sphere. The main component of the orientation of the individual determined its value. The description of the structure and dynamics of the values of students.

Keywords: *professional orientation, values, personality, needs, motivations, values and semantic organization of the subject, the value of the target (terminal), the value of money (instrumental), value consciousness.*